

O‘QITUVCHILAR KASBIY DEFORMATSIYASINING IJTIMOIYLASHUV JARAYONIGA TA’SIRI.

To‘lanova Mahliyo Murotali qizi
Andijon davlat pedagogika instituti
"Pedagogika va psixologiya" kafedrası o'qituvchisi.
Andijon davlat pedagogika instituti talabasi
Mamatshukurova Umida

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19410603>

Annotatsiya. Mazkur maqolada o‘qituvchilarda uchraydigan kasbiy deformatsiya holatlari, ularning shakllanish sabablari hamda ijtimoiylashuv jarayoniga ko‘rsatadigan ta’siri ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Pedagogik faoliyat davomida yuzaga keladigan psixologik o‘zgarishlar, kommunikativ muammolar va stereotip fikrlash shakllarining shaxs rivojlanishiga ta’siri yoritilgan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, kasbiy deformatsiya pedagogning ijtimoiy munosabatlari, kasbiy faoliyati va shaxsiy rivojlanishiga sezilarli darajada ta’sir ko‘rsatishi aniqlangan. Shuningdek, ushbu holatlarning oldini olishga qaratilgan pedagogik va psixologik tavsiyalar ham keltirilgan.

Kalit so‘zlar: kasbiy deformatsiya, pedagog shaxsi, ijtimoiylashuv, pedagogik faoliyat, psixologik omillar, kommunikativ kompetensiya.

Аннотация

В данной статье научно анализируются случаи профессиональной деформации, встречающиеся у учителей, причины их формирования и их влияние на процесс социализации. Рассматриваются психологические изменения, возникающие в ходе педагогической деятельности, коммуникативные проблемы и влияние стереотипных форм мышления на развитие личности. По результатам исследования установлено, что профессиональная деформация оказывает значительное влияние на социальные отношения педагога, его профессиональную деятельность и личностное развитие. Также представлены педагогические и психологические рекомендации, направленные на предупреждение данных явлений.

Ключевые слова: профессиональная деформация, личность педагога, социализация, педагогическая деятельность, психологические факторы, коммуникативная компетентность.

Abstract

This article scientifically analyzes the cases of professional deformation observed among teachers, the causes of their formation, and their impact on the process of socialization. The study highlights psychological changes that occur during pedagogical activity, communicative problems, and the influence of stereotypical thinking patterns on personal development. According to the research results, professional deformation significantly affects a teacher’s social relationships, professional activity, and personal development. The article also presents pedagogical and psychological recommendations aimed at preventing these phenomena.

Keywords: professional deformation, teacher personality, socialization, pedagogical activity, psychological factors, communicative competence.

Kirish. Bugungi kunda ta’lim tizimi jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ta’lim jarayonining samaradorligi esa ko‘p jihatdan o‘qituvchining shaxsiy va kasbiy sifatlariga bog‘liqdir. O‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki shaxsning ijtimoiylashuv jarayonini

shakllantiruvchi muhim ijtimoiy subyekt sifatida ham namoyon bo’ladi. Shu sababli pedagog shaxsining psixologik holati va kasbiy faoliyati jamiyat uchun alohida ahamiyat kasb etadi[1].

Biroq uzoq muddat davomida pedagogik faoliyat bilan shug’ullanish natijasida o’qituvchi shaxsida ayrim salbiy psixologik o’zgarishlar yuzaga kelishi mumkin. Bu holat ilmiy adabiyotlarda **kasbiy deformatsiya** deb yuritiladi. Kasbiy deformatsiya pedagogning fikrlash tarzi, munosabatlari, hissiy holati va xulq-atvorida namoyon bo’ladigan o’zgarishlarni o’z ichiga oladi.

Mazkur jarayon pedagogning nafaqat kasbiy faoliyatiga, balki uning jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlariga ham ta’sir ko’rsatadi. Shu bois o’qituvchilar kasbiy deformatsiyasining ijtimoiylashuv jarayoniga ta’sirini o’rganish muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

Kasbiy deformatsiya — bu shaxsning uzoq vaqt davomida muayyan kasbiy faoliyat bilan shug’ullanishi natijasida uning psixologik xususiyatlari, fikrlash uslubi va xulq-atvorida yuzaga keladigan o’zgarishlardir[2]. Bu holat ayniqsa insonlar bilan bevosita ishlaydigan kasblarda ko’proq kuzatiladi. Pedagogik faoliyat ham ana shunday kasblardan biri hisoblanadi.

Pedagoglarda kasbiy deformatsiya turli ko’rinishlarda namoyon bo’lishi mumkin. Jumladan:

- haddan tashqari nazorat qilishga moyillik;
- buyruqbozlik yoki avtoritar uslubning kuchayishi;
- stereotip fikrlashning shakllanishi;
- emotsional charchash va befarqlik;
- tanqidiy munosabatning ortib ketishi.

Bu holatlar pedagogning kasbiy faoliyatida samaradorlikning pasayishiga olib kelishi mumkin. Shu bilan birga, o’qituvchi shaxsining ijtimoiy munosabatlari ham bu jarayon ta’sirida o’zgarishi ehtimoli mavjud. Ijtimoiylashuv — bu shaxsning jamiyat tajribasini o’zlashtirishi, ijtimoiy me’yor va qadriyatlarni qabul qilishi hamda ijtimoiy munosabatlar tizimiga kirib borishi jarayonidir. O’qituvchi jamiyatda muhim ijtimoiy rol egasi bo’lib, uning shaxsiy sifatleri nafaqat o’quvchilarga, balki jamiyatning boshqa a’zolariga ham ta’sir ko’rsatadi.

Kasbiy deformatsiya o’qituvchining ijtimoiylashuv jarayoniga bir necha yo’nalishda ta’sir qiladi. Birinchidan, pedagogning kommunikativ faoliyati o’zgaradi. O’qituvchi ko’p hollarda o’quvchilar bilan ishlash jarayonida buyruq berish, nazorat qilish yoki tanqid qilish kabi usullardan foydalanadi. Bu holat kundalik hayotda ham davom etishi mumkin va natijada o’qituvchi teng huquqli muloqot qilishda qiyinchiliklarga duch keladi. Ikkinchidan, kasbiy rol stereotiplari shakllanadi. Pedagog o’zini doimo nazorat qiluvchi yoki baholovchi rolda tutishi mumkin. Bu esa uning boshqa ijtimoiy rollarni to’liq amalga oshirishiga to’sqinlik qiladi. Uchinchidan, kasbiy deformatsiya shaxslararo munosabatlarga salbiy ta’sir ko’rsatadi[3]. O’qituvchi ba’zan haddan tashqari talabchan yoki tanqidiy bo’lib qolishi mumkin. Bu esa uning ijtimoiy aloqalarining cheklanishiga olib keladi. To’rtinchidan, pedagogik faoliyatdagi doimiy stress va mas’uliyat hissi emotsional charchashni keltirib chiqaradi. Natijada o’qituvchi jamiyatdagi faol ijtimoiy hayotdan uzoqlashishi mumkin.

O’qituvchilarda kasbiy deformatsiya shakllanishiga turli omillar ta’sir ko’rsatadi.

Kasbiy deformatsiyani oldini olish yo’llari. O’qituvchilarda kasbiy deformatsiyani kamaytirish yoki oldini olish uchun bir qator pedagogik va psixologik choralarni amalga oshirish muhimdir[4].

Birinchidan, pedagoglarning malaka oshirish kurslari va psixologik treninglarda ishtirok etishi muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon o’qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini oshirish bilan birga, psixologik muvozanatini ham saqlashga yordam beradi.

Ikkinchidan, pedagogik faoliyatda refleksiya va o’z-o’zini tahlil qilish muhim hisoblanadi. O’qituvchi o’z faoliyatini tahlil qilish orqali kasbiy xatolarini aniqlab, ularni bartaraf etishi mumkin.

Uchinchidan, jamoada sog‘lom psixologik muhitni yaratish zarur. Hamkasblar o‘rtasidagi o‘zaro hurmat va qo‘llab-quvvatlash kasbiy stressni kamaytiradi.

To‘rtinchidan, ish va dam olish rejimini muvozanatlash ham kasbiy deformatsiyaning oldini olishda muhim omil hisoblanadi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘qituvchilarda kasbiy deformatsiya pedagog shaxsining ijtimoiylashuv jarayoniga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. U pedagogning kommunikativ faoliyati, shaxslararo munosabatlari hamda psixologik holatida namoyon bo‘ladi. Natijada pedagogning ijtimoiy faolligi va kasbiy samaradorligi pasayishi mumkin.

Shu sababli pedagoglarning kasbiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash, psixologik yordam tizimini takomillashtirish hamda pedagogik faoliyatda sog‘lom muhit yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa nafaqat o‘qituvchi shaxsining rivojlanishiga, balki ta’lim jarayonining samaradorligini oshirishga ham xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G‘oziyev E. Umumiy psixologiya. – Toshkent.
2. Karimova V. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent.
3. Xoliqov A. Pedagogik mahorat. – Toshkent.
4. Markova A.K. Psixologiya professionalizma. – Moskva.